

Hoge en positieve verwachtingen in het onderwijs

Inzichten voor leraren en scholen

Hannah Bijlsma | Redwane Bouttaouane

Inleiding

Er is nationaal en internationaal veel onderzoek gedaan naar leraren en scholen die er hoge en positieve verwachtingen op nahouden.¹ In steeds meer wetenschappelijke studies worden mechanismen onderzocht die ten grondslag liggen aan de positieve relatie tussen hoge verwachtingen en onderwijskwaliteit. Het is echter een uitdaging om de welbekende kloof tussen theorie en praktijk te overbruggen. Want hoe toon je hoge verwachtingen als leraar, en wat vraagt dit van het schoolteam? Met dit artikel beogen we leraren bewust(er) te maken van het belang van lesgeven vanuit hoge verwachtingen. We geven praktische tips, waardoor we niet voorbij kunnen gaan aan leraargedrag en hun attitude en opvattingen ten aanzien van het leerpotentieel van leerlingen.

Hoge verwachtingen en onderwijskwaliteit

Hoge verwachtingen verwijzen naar leraren en scholen die de overtuiging hebben dat leerlingen in staat zijn om succesvol tot leren te komen. Leerlingen waar hoge verwachtingen van bestaan worden uitgedaagd en krijgen gepaste pedagogische en didactische ondersteuning om deze uitdagingen succesvol aan te gaan. Dit kan allerlei positieve effecten hebben: leerlingen blijven of raken meer gemotiveerd om tijdens het leerproces hoge verwachtingen van zichzelf te hebben. Daarnaast zullen leerlingen eerder doorzettingsvermogen tonen wanneer zij moeilijkheden ervaren in het leerproces. Leerlingen ontwikkelen ook

meer vertrouwen waardoor ze geloven dat hun intelligentie toe kan nemen en niet vaststaat. We weten dat leerlingen niet slim of minder slim worden geboren. Zoals Saphier (2017) zegt: "Smart is something you can get". Als leerlingen het minder goed doen op school, dan komt dit niet doordat zij wezenlijk anders leren of omdat zij niet de potentie hebben om te leren.² Het is de kwaliteit van interacties tussen leraren en leerlingen en de keuzes die leraren vóór, tijdens en na de les maken die sterk de mate van leren en ontwikkelen van leerlingen beïnvloeden. Daarnaast zien leraren in dat de inzet van leerlingen en de effectiviteit van lesgeven belangrijke aanleidingen zijn voor het benutten van hun leerpotentieel. Alle leerlingen hebben baat bij hoge en positieve verwachtingen, juist omdat we steeds beter inzien dat hoge verwachtingen nauw verbonden zijn met onderwijskwaliteit. We weten bijvoorbeeld dat de leerprestaties, motivatie, maar ook de inzet en betrokkenheid van leerlingen bevorderd worden als leraren continu hoge verwachtingen van leerlingen hebben.³ Leraren maken dus het verschil. Zij zorgen in het klaslokaal voor een positief leerklimaat, het overdragen van kennis en vaardigheden, leerlingen stapsgewijs zelfregulerend tot leren

¹Timmermans, A.C., De Boer, H. & Van der Werf, M.P.C. (2016). An investigation of the relationship between teachers' expectations and teachers' perceptions of student attributes. *Social Psychology of Education*; Wang, S., Rubie-Davies, C. M., & Meissel, K. (2018). A systematic review of the teacher expectation literature over the past 30 years. *Educational Research and Evaluation*.

²Saphier, J. (2016). *High Expectations Teaching. How we persuade students to believe and act on "Smart is something you can get"*. Corwin Press.

³Gentrup, S., Lorenz, G., Kristen, C., & Kogan, I. (2020). Self-fulfilling prophecies in the classroom: Teacher expectations, teacher feedback and student achievement. *Learning and Instruction*.

“We weten dat leerlingen niet slim of minder slim worden geboren.”

aanzetten, waarbij oog wordt gehouden op de motivatie en het welbevinden van leerlingen. Daarnaast zijn hoge en positieve verwachtingen van onderwijsprofessionals ook gericht naar elkaar toe. Leraren en teamleden die hoge verwachtingen van elkaar hebben geloven dat zij gezamenlijk in staat zijn om de hoge ambities voor leerlingen te bewerkstelligen. Daarnaast blijven onderwijsteams waarin een cultuur van hoge verwachtingen heerst van elkaar leren en reflecteren zij continu en gezamenlijk op de cognitieve leerresultaten en het welzijn van leerlingen. Hierbij wordt zowel het pedagogisch en didactisch handelen onder de loep gehouden om de prestaties van leerlingen te verklaren.⁴ Ook op het niveau van het schoolbestuur spelen hoge verwachtingen een belangrijke rol. Schoolbestuurders zijn verantwoordelijk voor de onderwijskwaliteit op hun scholen. Het op schoolniveau tonen van hoge verwachtingen van alle leerlingen gaat over het vermogen van een schoolbestuur om in strategie en beleid het leerpotentieel van alle leerlingen te benutten.

Weerbarstige praktijk

De praktijk is echter – zoals altijd gezegd – weerbarstig. Uit onderzoek van de Onderwijsinspectie blijkt dat in het basisonderwijs in 15-20% van de lessen niet of nauwelijks hoge verwachtingen worden waargenomen. In het voortgezet onderwijs is dit zelfs nog meer (20-25%).⁵ Ondanks de kennis over de positieve relatie tussen onderwijskwaliteit en positieve verwachtingen slagen leraren en scholen er niet altijd in dit te tonen in hun lessen.

Hoe toon je hoge verwachtingen in de klas?

De afgelopen decennia is veel wetenschappelijk onderzoek verricht om te achterhalen hoe verwachtingen van leraren daadwerkelijk de leerprestaties en het welzijn van leerlingen beïnvloeden. Volgens Gentrup et al. is deze vraag de afgelopen jaren nog niet helemaal beantwoord. Echter, de meeste onderzoekers zijn het erover eens dat dit effect verloopt in drie stappen: (1) leraren vormen onnauwkeurige verwachtingen; (2) deze verwachtingen zorgen ervoor dat leraren (bewuste en onbewuste) keuzes maken met hogere en lagere verwachtingen anders behandelen; (3) leerlingen reageren zodanig op deze gedifferentieerde aanpak dat de oorspronkelijke verwachtingen van de leraar daadwerkelijk uitkomen. Dit resulteert in een grotere leerwinst bij leerlingen waar hogere verwachtingen van bestaan ten opzichte van leerlingen waar lagere verwachtingen van bestaan.⁶

We weten dat het lesgeven vanuit hoge verwachtingen essentieel is om het leerpotentieel van leerlingen te benutten. Zowel het pedagogisch als het didactisch handelen kan getuigen van hoge (of lage) verwachtingen. We weten uit lesbezoeken en nagesprekken met leraren steeds beter hoe leraren hoge verwachtingen kunnen tonen tijdens hun lessen. De volgende punten zijn daarvan voorbeelden:

⁴Bouttaouane, R. (2023). Benut het leerpotentieel van alle leerlingen. Over het effect van hoge verwachtingen in het onderwijs.

⁵Inspectie van het Onderwijs. (2023). Leskwaliteit in beeld: kenmerken van een effectieve les in de praktijk (factsheet primair onderwijs & voortgezet onderwijs; maart 2023).

⁶Jussim, L., Robustelli, S. & Cain, T. (2009). Teacher expectations and self-fulfilling prophecies. Routledge

1. Feedback

Alle leerlingen kunnen profiteren van kwalitatieve feedback waardoor zij effectief tot leren komen. Ook is het van belang om constructieve feedback te geven met een sterke nadruk op de inspanningen en het leerproces die leerlingen doorlopen in plaats van de leerprestaties. Wanneer leerlingen positieve feedback krijgen zijn zij eerder gemotiveerd om door te zetten, ook wanneer zij moeilijkheden ondervinden tijdens het leren.

2. Fouten maken mag, succes ervaren moet

Over het algemeen wordt op iedere school gecommuniceerd dat leerlingen fouten mogen maken, echter blijkt tijdens lesobservaties dat leraren bij een juist gegeven antwoord meer lof en waardering uiten. Daarnaast wordt de beurt gauw doorgegeven aan medeleerlingen als er een fout antwoord wordt gegeven. Leerlingen die fouten maken, ervaren de leeromgeving als minder ondersteunend, omdat het maken van fouten niet gezien wordt als een leerkans. Leraren met hoge verwachtingen komen terug bij de leerling die het antwoord in eerste instantie fout had. Het feit dat de aandacht terugkeert bij deze leerling toont aan dat de leraar wilt dat ook deze leerling succesvol is en blijft geloven in de cognitieve capaciteiten van de leerling om tot leren te komen. Dit draagt bij aan een positief leerklimaat waarin leerlingen beseffen: fouten maken is een onderdeel van leren en het is een nieuwe kans om iets nieuws te leren.

3. Differentiatie

Om tegemoet te komen aan verschillen tussen leerlingen wordt van de leraar verwacht dat hij differentieert. Leraren die lessen verzorgen vanuit hoge verwachtingen stellen leerdoelen op voorhand niet bij voor leerlingen die meer moeite hebben met de leerstof. Hierdoor gaan leerkansen verloren. In de les, vaak na een instructiefase monitort de leraar (bv. door informatie op te halen tijdens de begeleide inoefening, of door vragen die leerlingen al dan niet stellen) welke leerlingen nog behoefte hebben aan ondersteuning en welke leerlingen mogelijk meer behoefte hebben aan uitdaging. Dit wordt dus meestal niet voor de les bepaald.

4. Bewust zijn van taalgebruik

Wanneer leerlingen niet aan de hoge verwachtingen voldoen blijft het van belang dat dit gecommuniceerd wordt op een manier waarbij zij niet hun zelfvertrouwen verliezen, blijven geloven dat zij het beter kunnen doen en dat de 'moeilijkheden' slechts tijdelijk van aard zijn en daarnaast nodig zijn om te komen tot leren. Hoge verwachtingen hebben vraagt dus ook van de leraar om bewust te zijn van (instructie)taal. Half goede antwoorden worden niet goed gerekend. Alleen goed is ook écht goed en half werk wordt niet geaccepteerd. Tegelijkertijd maakt de leraar in het handelen en in de communicatie duidelijk dat er altijd sprake zal zijn van begeleiding en gezamenlijke oefening. Leerlingen zullen hierdoor gemotiveerd worden om hoge verwachtingen van zichzelf te hebben.

Schoolleiders met hoge positieve verwachtingen

Het is een misvatting te denken dat het hebben van hoge verwachtingen enkel gaat over de opvattingen en pedagogisch didactisch handelen van leraren in het klaslokaal. Ook schoolleiders spelen een belangrijke rol binnen het thema van hoge verwachtingen. Wat voor leraren geldt voor het vormen van hoge verwachtingen van leerlingen, geldt namelijk evengoed voor schoolleiders ten opzichte van leraren. Een belangrijke basis hiervoor vormt het inzetten op een leercultuur binnen de school.

Schoolleiders spelen een cruciale rol bij de totstandkoming van een leercultuur binnen de school. In deze cultuur overheerst bij leraren (steeds meer) de gedeelde overtuiging dat alle leerlingen effectief tot leren kunnen komen.

De ontwikkeling naar een leercultuur waarin alle onderwijsprofessionals hoge verwachtingen hebben van alle leerlingen en daar effectief naar handelen is geen makkelijke aangelegenheid, omdat dit in essentie vraagt om gedrags- en attitudeverandering van professionals. In de eerste plaats vraagt dit om onderwijskundig leiderschap waaruit een breed gedragen visie gericht wordt ingezet op de volledige benutting van het leerpotentieel van alle leerlingen.

Een duurzame ontwikkeling vraagt van de schoolleider de lat stapsgewijs te verhogen en vast te houden aan een aantal principes die blijk geven van hoge verwachtingen, namelijk: het handelen vanuit een gemeenschappelijke overtuiging binnen het onderwijsteam, leerprestaties van leerlingen worden vanuit interne attributies verklaard, het stimuleren van samenwerking, zorgen voor een gemeenschappelijke taal en resultaatgericht te werk gaan.

Hoge verwachtingen gaat evengoed om pedagogiek en didactiek

Bij het tonen van hoge verwachtingen en het creëren van een leercultuur is effectieve didactiek en pedagogiek onlosmakelijk met elkaar verbonden. We beginnen steeds meer te wennen aan discussies waarin wetenschappers vanuit een bepaald paradigma hun gelijk proberen te halen over wat de bovenhand moet krijgen in de praktijk; het tegemoetkomen aan sociaal-emotionele behoeften van leerlingen of het primair opdoen en verruimen van kennis? Het mag duidelijk zijn, welke visie je ook aanhangt, het onderwijs zal altijd iets te maken hebben met pedagogiek én didactiek. Hiermee is een 'voorkeur' of sterke focus op één van de twee per definitie een schijnbare tegenstelling. De middenweg bestaat uit het pedagogisch én didactisch handelen vanuit hoge positieve verwachtingen van iedere leerling. En op deze weg dient ieder team en iedere onderwijsprofessional de ambitie te hebben om zichzelf continu te blijven ontwikkelen binnen beide gebieden. Het is immers deze wisselwerking die maakt dat een leraar succesvol kan zijn in het klaslokaal.

Bronnenlijst

Bouttaouane, R. (2023). Benut het leerpotentieel van alle leerlingen. Over het effect van hoge verwachtingen in het onderwijs. Instondo.

De Boer, H., Bosker, R. J., & van der Werf, M. P. C. (2010). Sustainability of teacher expectation bias effects on long-term student performance. *Journal of Educational Psychology*, 102, 168–179. doi:10.1037/a0017289.

Gentrup, S., Lorenz, G., Kristen, C., & Kogan, I. (2020). Self-fulfilling prophecies in the classroom: Teacher expectations, teacher feedback and student achievement. *Learning and Instruction*. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2019.101296>

Inspectie van het Onderwijs. (2023). Leskwaliteit in beeld: kenmerken van een effectieve les in de praktijk (Factsheet primair onderwijs & voortgezet onderwijs; maart 2023).

Saphier, J. (2016). *High Expectations Teaching. How we persuade students to believe and act on “Smart is something you can get”*. Corwin Press.

Jussim, L., Robustelli, S. & Cain, T. (2009). *Teacher expectations and self-fulfilling prophecies*. Routledge

Timmermans, A.C., de Boer, H. & van der Werf, M.P.C. (2016). An investigation of the relationship between teachers' expectations and teachers' perceptions of student attributes. *Soc Psychol Educ* 19, 217–240. <https://doi.org/10.1007/s11218-015-9326-6>

Wang, S., Rubie-Davies, C. M., & Meissel, K. (2018). A systematic review of the teacher expectation literature over the past 30 years. *Educational Research and Evaluation*.

Redwane Bouttaouane

Redwane Bouttaouane is programmaleider en onderwijstrainer bij Het Leerinstituut. Daarnaast doceert hij de vakken Neuropsychologie en Waarderen van verschillen bij Fontys' masteropleiding Educational Needs. Ook is Redwane auteur van *“Benut het leerpotentieel van alle leerlingen”* en voormalig leerkracht en gedragsspecialist in het basisonderwijs.

Hannah Bijlsma

Hannah Bijlsma werkt als projectleider en onderzoeker bij de Onderwijsinspectie. Daarnaast is zij leraar in het basisonderwijs. In 2022 heeft zij haar proefschrift verdedigd, getiteld *The validity and impact of student perceptions of teaching quality*. Daarnaast is Hannah auteur van het boek *“Erken de ongelijkheid”* en editor van het boek *“Student feedback on teaching quality”*.